

Яковенко Микола Олексійович,

доцент кафедри організації правоохоронних та судових органів Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка, кандидат юридичних наук

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ДІЗНАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування є прерогативою реформування функціональної моделі правоохоронної системи. З метою реалізації цих принципів, з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України, було започатковано інститут кримінальних проступків, за якими з 1 січня 2020 року проводитиметься спрощене досудове розслідування у формі дізнання. Для втілення зазначених новел вирішального значення набуло прийняття Верховною Радою України 22 листопада 2018 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». У зв'язку з цим доцільно проаналізувати та змодельювати дію цих концептуальних змін у практичній площині. Предметом дискусії є низка аспектів, пов'язаних з визначенням штатної чисельності осіб, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків, розподілом навантаження між слідчими та дізнавачами, порядком передачі кримінальних проваджень, налагодження відомчого контролю та взаємодії суб'єктів, уповноважених проводити дізнання з іншими учасниками кримінального процесу тощо.

На сьогодні Кримінальний кодекс України містить приблизно 780 складів злочинів, із яких майже 200 (що становить чверть) за кваліфікацією є злочинами невеликої тяжкості. При цьому в загальній кількості розслідуваних злочинів тяжкі та особливо тяжкі складають четверту частину, а злочини невеликої тяжкості або середньої тяжкості, такі як некваліфіковані крадіжки, шахрайства (частини 1 статей 185, 190 КК України) та легкі тілесні ушкодження (стаття 125 КК України), становлять майже 50 % від усіх розслідуваних [1, с. 1]. Нескладно збагнути наскільки був перевантажений слідчий апарат і як це негативно позначилося на розслідуванні тяжких та особливо тяжких злочинів.

Одним із найважливіших питань при розбудові системи органів, уповноважених здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання, є визначення штатної чисельності співробітників цих підрозділів та розподілу між ними навантаження.

Вважаємо, задля цього необхідно провести детальний статистичний аналіз стану розслідування злочинів невеликої тяжкості. Це дасть змогу визначити реальну ситуацію щодо розслідування проваджень наведеної категорії. Так, у 2018 році всього було обліковано 487 133 кримінальних правопорушень, з яких 106 768 (21,9 %) невеликої тяжкості. Змушені констатувати, що з них лише третина проваджень направляється до суду для вирішення по суті, решта залишаються без прийняття рішення. У звітному періоді кількість таких проваджень становила 303 604 (64,3 %). Така ж є ситуація спостерігається щодо нетяжких злочинів – 69 107 (64,7 %) [2].

Показником ефективності роботи слідчих підрозділів є кількість встановлених осіб, яким було надано процесуальний статус підозрюваного. Відповідно за усіма кримінальними правопорушеннями протягом звітного періоду було вручено повідомлень про підозру 191 856 (39,4 %). Зокрема із 106 768 злочинів невеликої тяжкості (21,9 % від загальної кількості) повідомлень про підозру було вручено 38 553 (36,1 %), а закінчено з обвинувальним актом лише 35 015 (32,8 %) [2]. Тож, не викликає сумнівів, що запровадження спрощеного порядку досудового розслідування у формі дізнання всіх злочинів невеликої тяжкості, сприятиме зменшенню навантаження на слідчі підрозділи, що має покращити роботу, пов'язану з розслідуванням більш небезпечних та резонансних кримінальних правопорушень. Адже на сьогодні пріоритетність щодо проведення слідчих (розшукових) дій та інших заходів визначаються виходячи з наявної системи стимулів, показників і власного уявлення про пріоритетність проваджень. Результатами такого підходу є ігнорування розслідування нетяжких злочинів, особливо майнових (крадіжки чужого майна без кваліфікуючих ознак).

Однак, в процесі створення підрозділів дізнання слід визначити чітку та зрозумілу систему критеріїв розподілу навантаження кримінальних проваджень між дізнавачами (вважаємо, що в основу такої диференціації має покладена певна класифікація злочинів). Відтак, умовно спеціалізацію дізнавачів можливо згрупувати за найпоширенішими категоріями проваджень, а саме щодо: злочинів проти власності; злочинів проти життя та здоров'я особи; злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; злочинів проти громадського порядку та моральності повідомлення тощо. Специфіка кожних із наведених видів злочинів визначає складність розслідування. Наприклад, крадіжки здебільшого характеризуються неочевидністю, їх розкриття є набагато складнішим і тому особу правопорушника значно важче встановити, ніж при розслідуванні незаконного зберігання наркотичних речовин чи нанесення легких тілесних ушкоджень. На наш погляд, не є ефективним розподіл проваджень за принципом пропорційності.

Керівник підрозділу має спершу встановити оптимальну спеціалізацію дізнавачів щодо розслідування кримінальних проступків за окремими категоріями із врахуванням існуючої штатної чисельності працівників, географічні умови територіального органу та особливості оперативної обстановки. Для визначення системи розподілу проваджень та спеціалізації дізнавачів пропонуємо в якості орієнтиру враховувати показники офіційної статистики. Так, у 2018 році із 22 658 злочинів проти власності невеликої тяжкості вручено повідомлень про підозру 2 309 (10,2 %) особам, а закінчено з обвинувальним актом лише 2 015 (8,9 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 20 434 (90,2 %). Для порівняння зазначимо, що за майновими злочинами середньої тяжкості 66 570 (44,8 %) особам було вручено повідомлення про підозру, а закінчено з обвинувальним актом 62 818 (42,2 %) [2]. За цих умов зазначений напрямок роботи підрозділів дізнання має бути максимально посилений.

Водночас, з 27 571 проваджень про нетяжкі злочини проти життя та здоров'я особам було вручено повідомлень про підозру 14 727 (53,4 %), а закінчено з обвинувальним актом лише 14 010 (50,8 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 13 051 (47,3 %). Очевидно, ці показники є ефективніші через те, що нанесення легких тілесних ушкоджень характеризуються очевидністю, і як правило особа підозрюваного встановлюється майже відразу після звернення до поліції заявника. У цьому випадку розслідування зосереджується на доведенні вини уже встановленої особи, а не на його розшуку, що менш притаманно крадіжкам.

Така ж надзвичайно складна ситуація має місце при розслідуванні нетяжких злочинів проти громадської безпеки (з 235 злочинів, вручено лише 2 повідомлення про підозру, закінчено з обвинувальним актом взагалі 1), тоді як із 1050 злочинів середньої тяжкості повідомлень про підозру було вручено 745 (71 %), а закінчено з обвинувальним актом 699 (66,6 %) [2]. З цього простежується явний дисбаланс розподілу сил та засобів за критерієм тяжкості злочинів.

Проаналізуємо стан розслідування злочинів інших категорій. Так, у 6482 провадженнях про злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина було вручено повідомлень про підозру 2 637 (40,7 %), а закінчено з обвинувальним актом 2409 (37,2 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 3 893 (60 %). У 1 893 злочинах проти громадського порядку та моральності повідомлень про підозру вручено 1 008 (53,2 %) особам, а закінчено з обвинувальним актом 907 (47,9 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) – 919 (48,5 %) [2].

Найкраща ситуація спостерігається при розслідуванні нетяжких злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів,

психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. З 1306 існуючих проваджень було вручено 1061 (81,2 %) повідомлень про підозру, а закінчено з обвинувальним актом 972 (74,4 %), не прийнято рішень (про закінчення або зупинення) всього 256 (19,6 %) [2].

Це пояснюється тим, що абсолютна більшість крадіжок без кваліфікуючих ознак (ст. 185 ч. 1 КК України), за якими особу підозрюваного не встановлено, має значно менший інтерес для скрупульозного розслідування. Набагато простішим є розслідування очевидних наркозлочинів, що зрештою значно краще відобразиться на загальних показниках підрозділу. Таким чином, вважаємо, що розподіл проваджень за спеціалізацією дільничників в розслідуванні кримінальних проступків окремих категорій сприятиме усуненню цих недоліків.

Таким чином, ми спробували розглянути потенційно-важливі аспекти щодо створення підрозділів дільничників в системі органів Національної поліції України. Можемо констатувати, що запровадження спрощеного розслідування кримінальних проступків у формі дільничників має активізувати роботу щодо розслідування злочинів невеликої тяжкості. Однак, успіх цього процесу неможливий без належної адаптації чинного законодавства України та відомих нормативно-правових актів у сфері організації роботи підрозділів дільничників. Слід чітко регламентувати порядок передачі матеріалів кримінального провадження від слідчого дільничника та навпаки, визначити межі їх процесуальної самостійності, розробити відповідні методичні рекомендації розслідування кримінальних проступків, передбачити ефективну перепідготовку поліцейських кадрів, уповноважених провадити дільничників, та внесенні відповідних штатних змін в структурі органів досудового розслідування. Зазначене потребує ретельного обговорення науковою спільнотою та практиками. Переконані, якісне проведення комплексу підготовчих заходів щодо реформатування функціональної моделі органів поліції в частині запровадження інституту кримінальних проступків поза сумнівом покращить ситуацію з протидії злочинності в Україні.

Список використаних джерел

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=63928&pf35401=453554>

2. Статистична інформація за 2017 рік про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo